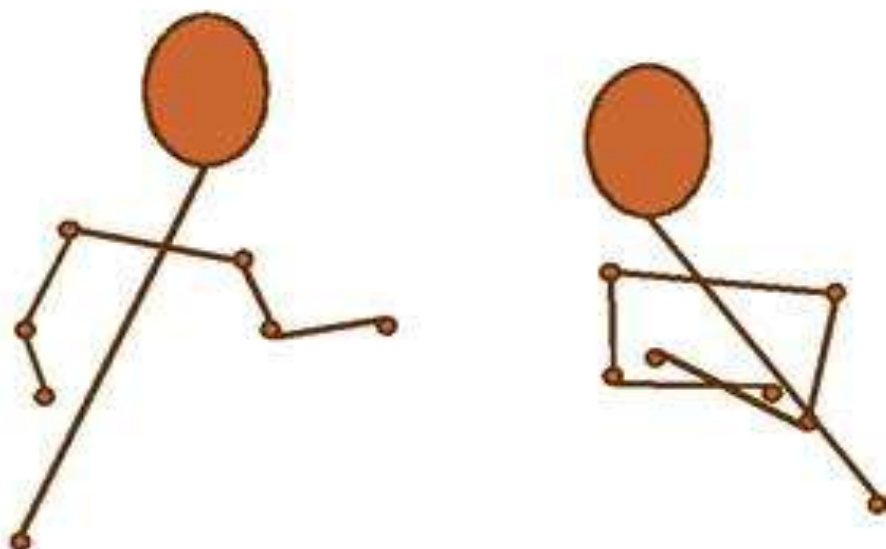




Evaluering av prosjektet «3-delt opplæring av fosterforeldre i region Midt-Norge»

GEIR HYRVE OG MARIANNE LOHNE



Bufetat

Innhold

Sammendrag	2
Evaluering av prosjektet «3-delt opplæring av fosterforeldre i region Midt-Norge»	3
Innledning.....	3
Teoretisk utgangspunkt for forsøket.....	8
Evalueringsdesign	10
Fase 1: Opplæring og utvelgelse av fosterforeldre	13
Fosterforeldres erfaringer med opplæringen	13
Fosterhjemsarbeidet i kommunene	16
Fase 2.....	19
Fosterforeldrenes erfaring med fase 2 i programmet.....	19
Saksbehandlerne i det kommunale barnevernets erfaringer med fase 2	25
Bufetats erfaringer med fase 2	27
Konklusjon	30
Litteratur.....	32
Evalueringsskjema for kursdeltakerne	33

Sammendrag

Evalueringen av prosjektet «3-delt opplæring av fosterforeldre i region Midt-Norge» er en underveisrapport som vektlegger det å forstå mer av hvordan en alternativ PRIDE-opplæring kan gjennomføres og hvilke resultater dette framskaffer. Hovedforskjellen mellom denne opplæringen og tradisjonell PRIDE er at prosesselementet er styrket, og at det første innføringskurset til fosterforeldre er blitt mer komprimert og strekker seg over færre dager enn tradisjonelle PRIDE-kurs. Intensjonen er å forberede potensielle fosterforeldre bedre ved å gi mer veiledning etter at barnet er plassert. For å kunne forstå og gi mening til barnets atferd må en bygge på autentiske praksiser og levende mennesker. Uten kontekstuelle detaljer og teoretisk innsikt er det fare for at fosterforeldre kan oppleve opplæringen som abstrakt. Ved å knytte opplæring og veiledning nærmere praksis, er hensikten å øke sannsynligheten for fosterforeldre til å forstå fosterbarnets atferd på en ny og kvalitativt bedre måte. Ny mening vokser fram i den konkrete samhandlingen mellom fosterforeldre og fosterbarn i en bestemt kontekst. Bedre forståelse og veiledning knyttet til dette samspillet, skal bedre kvaliteten og øke sannsynligheten for at plasseringen blir vellykket.

Forsøket med alternativ PRIDE-opplæring har hatt en lovende start og evalueringen omfatter fase 1 og 2 av prosjektet. Prosjektet «3-delt opplæring av fosterforeldre i region Midt-Norge» representerer en konkretisering og fagliggjøring av fosterhjemsarbeidet som oppleves som meningsfylt og nyttig av fosterforeldre, barnevernet i omsorgskommunene og fosterhjemtjenesten i regionen. Å dele inn opplæringen og fosterhjemsarbeidet i ulike faser kan forstås som en kjede av mestringsfremmende tiltak. Å knytte læringen nærmere de levde erfaringene som fosterforeldre får gjennom den daglige samhandlingen med fosterbarna, er både ut fra et kunnskapsteoretisk stå sted og fra funn i denne evalueringen å foretrekke. For å kunne gi mening til fosterhjemsarbeidet må man skjønne mer av prosessen og samspillet mellom fosterforeldre og barn. Et arbeidsverktøy som «Trygg Base» kan bidra til å hjelpe fosterforeldre i arbeidet med meningsdannelse og det å fortolke handlinger og aktiviteter.

Evaluering av prosjektet «3-delt opplæring av fosterforeldre i region Midt-Norge»

Innledning

Det har vært en sterk økning i antall barn og unge som trenger fosterhjem, noe som har resultert i at det har vært vanskelig å skaffe tilstrekkelig med fosterhjem til disse. I SSB sin statistikk for 2012 er det 10 254 barn og unge som vokser opp i fosterhjem. Når vi i tillegg vet at ni av ti barn som ikke kan bo hjemme hos foreldrene sine, bor i fosterhjem (Synovate 2011), betyr det at det er viktig å sikre et godt opplæringsprogram og en god oppfølging av fosterfamilier.

Ideologisk har fosterhjem vært foretrukket framfor andre omsorgstilbud utenfor hjemmet. Ettersom det er et misforhold mellom behov og tilbud av fosterhjem har rekrutteringsarbeidet med å skaffe fosterhjem blitt aktualisert. I NOVA-rapporten «Fosterhjem for barns behov» (Backe-Hansen et al. 2013) skisseres det ulike tiltak for å rette opp dette forholdet. Forfatterne trekker fram det å bedre fosterforeldres økonomiske betingelser som svært viktig for både fosterforeldre og saksbehandlere. Dette inkluderer pensjon og trygd i tillegg til lønn. Dette prosjektet har spesielt sett på et annet sentralt område som også rapporten påpeker som et viktig område i fosterhjemsarbeidet. Det er å styrke fosterforeldre sin kompetanse og at disse får bedre oppfølging i form av støtte og veiledning. I tillegg betoner rapporten fosterforeldrene sine behov for stabilitet, forutsigbarhet og det å få «være en familie».

Når et barn eller en ungdom flytter til fosterfamilien utgjør dette en kritisk fase for både barn/ungdom og for fosterfamilien. Det har vist seg at det er en klar sammenheng mellom fosterforeldrenes oppfatning av barnet og deres muligheter for å være gode foreldre for han eller henne (Backe-Hansen et al. 2013). For å møte forventningene som fosterforeldre har kan det være nødvendig å bistå fosterforeldrene med å snu en eventuell negativ utvikling så raskt som mulig, i stedet for å vente til frustrasjonene har fått satt seg. Her er det viktig med kompetent og sensitiv støtte til fosterforeldrene. I neste omgang er det viktig at de som gir denne støtten også har spesiell kompetanse til å gjøre dette. Studier av fosterforeldrene som hadde vurdert å si opp kontrakten viser at forhold ved fosterbarnet var den klart viktigste faktoren for å gjøre dette (Backe-Hansen et al. 2012). Tidlig hjelp til å forstå barns utvikling

generelt, men også fosterbarnets atferd spesielt og egen forforståelse, er vesentlig for å mestre rollen som fosterforeldre.

Det at selve prosessen med å flytte et barn til et fosterhjem representerer en kritisk fase for om man lykkes med plasseringen, har aktualisert prosjektet «3-delt opplæring av fosterforeldre i region Midt-Norge». I disponeringsbrevet 2013 åpnet direktoratet for at regionene kan endre innretningen på PRIDE-opplæringen slik at det gis en kortere grunnopplæring, mens resten av opplæringen gis etter plassering av barn. Avdelingsdirektør Unni Ystad ga med bakgrunn i disponeringsbrevet seniorrådgiver og PRIDE-ansvarlig ved regionskontoret Anne Britt Kvaale og seniorprideleder Elin Holder i oppdrag å lage en prosjektbeskrivelse. I tillegg bidro rådgiverne Eva Lillian Hestad og Anna Kristin Rød fra Fosterhjemtjenesten Molde og Astrid Solstad og Heidi Indgul fra Fosterhjemtjenesten i Nord-Trøndelag sterkt til utforming av prosjektskissen. PRIDE-leder og fosterfar Roger Skjeggstad deltok i del 1 av prosjektet. Psykologspesialist Arnt Ove Engelién har videre gitt konsultasjon til utformingen. Rådgiver Eva Lillian Hestad har stått sentralt både i utformingen og gjennomføringen av dette prosjektet.

Den alternative fosterforeldreopplæring har blitt utprøvd ved BUF-etat Midt-Norge og fosterhjemtjenestene i Nord-Trøndelag og Molde. Det er forsøket ved fosterhjemtjenesten i Molde som er evaluert i denne rapporten. Prosjektet «3-delt opplæring av fosterforeldre i region Midt-Norge» bygger på det etablerte programmet PRIDE, med noen endringer. Hovedforskjellen mellom denne opplæringen og tradisjonell PRIDE er at prosesselementet er styrket, og at det første innføringskurset til fosterforeldre er blitt mer komprimert og strekker seg over færre dager enn tradisjonelle PRIDE-kurs. Intensjonen er å forberede potensielle fosterforeldre bedre ved å gi mer veiledning etter at barnet har kommet, og på den måten gi mer relevant informasjon som bedre passer i forhold til de utfordringene som møter familien når de går inn i fosterforeldrerollen. Kort sagt innebærer dette et annet pedagogisk opplegg hvor fosterforeldre blir sett på som meningsskapende og selvfortolkende vesener som prøver å skape en mening ut ifra praktiske hendelser i møtet med fosterbarnet. Dette bygger på en erkjennelse av at for å kunne forstå og gi mening til barnets atferd, må en bygge på autentiske praksiser og levende mennesker. Uten kontekstuelle detaljer og teoretisk innsikt er det fare for at fosterforeldre kan oppleve opplæringen som abstrakt. Ved å knytte opplæring og veiledning nærmere praksis, er hensikten å øke sannsynligheten for fosterforeldre til å forstå

fosterbarnets atferd på en ny og kvalitativt bedre måte. Ny mening vokser fram i den konkrete samhandlingen mellom fosterforeldre og fosterbarn i en bestemt kontekst. Bedre forståelse og veiledning knyttet til dette samspeilet skal bidra til å bedre kvaliteten og øke sannsynligheten for at plasseringen blir vellykket.

For å sikre prosesselementet er opplæringen delt inn i tre faser hvor hensikten har vært å få til bedre overganger og det å være tettere på fosterforeldre for å kunne gi konkret hjelp med de spesifikke utfordringer som fosterforeldre kan møte. Fasetenkingen i opplæringen kan illustreres på denne måten:

Figur 1. Oversikt over prosjektets ulike faser (Kilde prosjektskisse)

Fasetenking:

<u>Fase 1</u>	<u>Fase2</u>	<u>Fase 3</u>
Kursdel 1	Kursdel 2	1. års gruppe
Opplæring	Etter å ha mottatt barn: Opplæring/veiledning	Delta i 1. års gruppe m/ trygg base

Det som særpreger denne fasetenkingen er at den er mer prosessorientert og at man følger familiene over en lengre tidsperiode for bedre å få til «skreddersømmen» i tiltaket. I tillegg er det et utvidet samarbeid mellom BUF-etat og omsorgskommune om plassering og oppfølging av fosterbarn.

Med andre ord er det to hovedområder som vil bli evaluert. Det er selve opplæringsprogrammet og det organisatoriske samarbeidet og hva disse to områdene har å si for vellykkede plasseringer. I denne sammenhengen er «vellykket» forstått som at man får til en stabil plassering og at fosterfamilier mestrer den nye utfordringen med å få et nytt barn inn i hjemmet.

Fase 1 består av et opplæringsprogram for fosterforeldre som går over to kurshelger. Det er en forkortet utgave av grunnopplæring som blir gitt i tradisjonelle PRIDE-kurs. Tankegangen er

at mange av de spørsmål som fosterforeldre får om sitt fosterbarn, først blir aktualisert når barnet er plassert, og at det er bedre å bruke tid på konkret veiledning overfor fosterfamilien etter at barnet har flyttet inn. Det betyr at mer av ressursene brukes i fase 2 til videre opplæring og veiledning når barnet er plassert i familien. Etter fase 2 går fosterforeldrene videre til fase 3, som blir omtalt som førsteårsgruppe, hvor prosessen med tilknytning mellom fosterforeldrene og barnet er det sentrale. Veiledningsmodellen «Trygg Base» danner det teoretiske grunnlag for innholdet i programmet. Evalueringen følger de to første fasene og kan således ikke si noe om hvordan fase 3 har forløpt.

Opplæringen som fosterforeldre får før plassering av barnet er av mer generell art og er basert på det tradisjonelle PRIDE-materialet. Etter at barnet er kommet i fosterfamilien, er det behov for mer spesifikk veiledning og oppfølging knyttet til de nye relasjonene. Fase 2 skal i større grad være tilpasset det konkrete barnet, fosterfamilien og deres behov for veiledning og støtte enn hva man tradisjonelt har gjort. Opplæringen som gis i fase 1 med utgangspunkt i «Trygg Base» blir et viktig grunnlag for veiledningen i fase 2. Hypotesen er at ved å gi spesifikk veiledning ut ifra den enkelte fosterfamilies behov like etter plassering, vil mulighetene bli større for at barnet kan etablere en trygg og god tilknytning til fosterforeldrene. Oppfølgingen i fase 2 blir utført av både omsorgskommune og BUF-etat sammen når det gjelder hjemmebesøk, mens gruppeundervisningen av fosterforeldrene er det BUF-etat som har ansvaret for.

Førsteårsgruppa inngår som del 3 i prosjektet hvor fosterforeldrene går videre med gruppeveiledning som starter i fase 2. Målsettingen er å følge opp fosterforeldre over et lengre tidsløp med utgangspunkt i veiledningsmodellen «Trygg Base». Her vil man også stimulere til læring med utgangspunkt i den erfaringsbaserte kunnskapen som kan deles med andre fosterforeldre. Det er BUF-etat som er ansvarlig for denne delen. Barnevernet i omsorgskommunene følger opp fosterfamiliene etter gjeldene lover og forskrifter i fase 3, på samme måte som en tradisjonell fosterhjemsplassing.

I prosjektskissen blir målene i prosjektet konkretisert på følgende måte:

Generelle mål:

- Innrette opplæringen på en annen måte ved å gi en kortere grunnopplæring

- Dele PRIDE-opplæringen i en del 1 og del 2 hvorav del 1 er grunnopplæringen og del 2 gis etter at barnet er plassert i familien
- Del 2 vil bestå av opplæring kombinert med et større fokus mot fosterforeldrenes evne til å forstå det konkrete barnets atferd og fungering, og sin egen fungering i samspillet med barnet
- Redusere opplæringen til det halve før fosterforeldrene kan motta plassering
- Førsteårsgruppe sees som en forlengelse av del 2

Målsetting med opplæringens del 1:

- Forberedelse, opplæring og utredning med tanke på å bli fosterforeldre
- En gjensidig beslutningsprosess hvor man tidligere enn i et tradisjonelt PRIDE-kurs konkluderer med om fosterforeldrene er egnet eller ikke

Målsetting med opplæringens del 2:

- Etablere en god og gjensidig relasjon mellom fosterforeldre og barnet
- Bidra til at fosterbarnet får en god tilknytning til fosterforeldrene
- Bistå fosterforeldrene med å tolke og reflektere barnets følelsesuttrykk og atferd med utgangspunkt i barnets tilknytningshistorie
- Styrke fosterforeldrenes egen bevissthet rundt hvordan fosterforeldrenes egen historie/tilknytningserfaringer påvirker samspillet med barnet
- Samarbeid med fosterbarnets biologiske familie
- Fosterfamiliens øvrige barns behov – bidra til gode relasjoner mellom barna

Målsetting med førsteårsgruppe (del 3):

- Bidra til at barnet får en trygg og god tilknytning til fosterforeldrene
- Bidra til at fosterforeldrene yter trygg omsorg

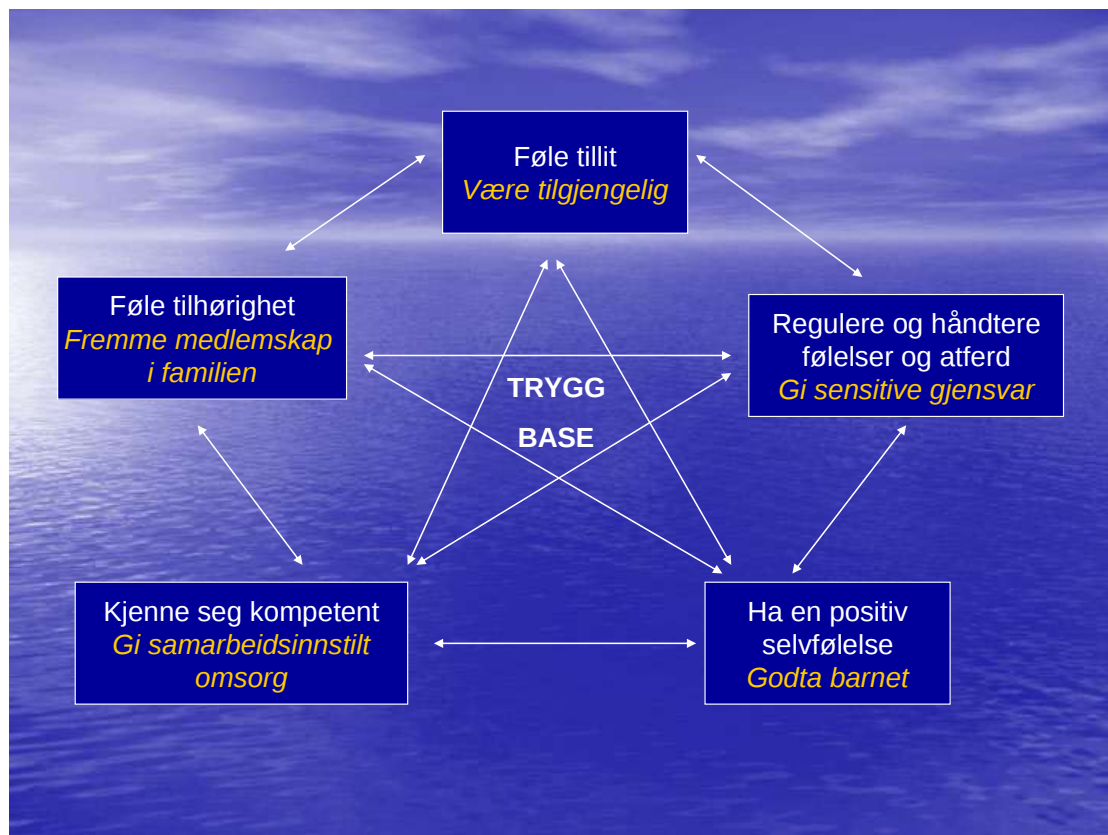
Prosjektskissens mål kan betraktes som intensjoner med forsøket. I den praktiske gjennomføringen har man måtte tilpasse og justere planene etter «terrenget». For eksempel så er opplæringen redusert før fosterforeldrene mottar fosterbarnet, men denne reduksjonen er ikke til det halve sammenliknet med tradisjonell PRIDE-opplæring, slik som det står under generelle mål.

Teoretisk utgangspunkt for forsøket

Prosjektet «3-delt opplæring av fosterforeldre i region Midt-Norge» har et klart teoretisk utgangspunkt og bygger på samme måte som tradisjonell PRIDE-opplæring på opplæringsprogrammet «Trygg Base». I dette programmet vektlegges det å utvikle foreldreferdigheter og det å skape mening ved å vektlegge fem utviklingsoppgaver for fosterbarn og fem motsvarende omsorgsoppgaver for fosterforeldrene (Havik 2014).

De fem utviklingsdimensjonene som modellen vektlegger er: Det å føle tillit, det å regulere og håndtere følelser, det å ha en positiv selvoppfatning, å kjenne seg kompetent og å føle tilhørighet i fosterfamilien. Det siste dimensjonen blir framhevet i litteratur om fosterbarn hvor det påpekes at det er sentralt for å sikre et barn en positiv utvikling at det har en tilhørighet til en familie (Brendtro, Brokenleg, & Van Bockern, 1990). For at fosterforeldrene kan være med å støtte og å gi mening til barnet, er omsorg viktig. Denne dimensjonen er operasjonalisert i fem punkter som er: Å være tilstede for barnet, gi sensitive gjensvar til barnet, å godta barnet som det er, å gi samarbeidsinnstilt omsorg og gi barnet trygghet for at det er en del av familien (Havik 2014). Som verktøy i «Trygg Base» veiledningen er «Omsorgsstjernen» utarbeidet for å illustrere hvordan de ulike dimensjonene påvirker hverandre gjensidig og bidrar til å etablere en «trygg base» for fosterbarnet.

Figur 2: Omsorgsstjernen (Havik 2014)



Omsorgsstjernen kan brukes som et arbeidsverktøy for å skape mening både for veiledere og fosterforeldre ved å trekke ut de vesentlige elementene i tilknytningsteorien som kan være med på å hjelpe aktørene til å reflektere over hva som kan ligge bak barnets åpne atferd og reaksjoner, og over hvordan de i hverdagslivet kan møte underliggende behov på måter som gir barnet erfaringer av å bli sett og bekreftet.

For å oppnå målsetningene i dette prosjektet må det arbeides med prosessmål. Her blir det sentralt for veilederen å formidle og anskueliggjøre modellen til fosterforeldre slik at de kan bruke denne i arbeidet på en praktisk og livsnær måte om hvordan daglige, konkrete samspill har avgjørende betydning for barns tilknytning og utvikling. Veiledning, undervisning og tettere oppfølging har som målsetting å bidra til refleksjon og dialog mellom fosterforeldre og PRIDE-veiledere (her både kommunale saksbehandlere og ansatte ved BUF-etat i fase 2) og bidra til å konkretisere fosterfamiliens veiledningsbehov. Det er fosterforeldres levde erfaringer som i større grad skal danne grunnlaget for oppfølgingen i dette prosjektet, og som

bidra til å gi innhold og mening for bedre å forstå barnets følelser og atferd. Ideen er at bedre innsikt og forståelse skal bidra til at fosterforeldre bedre kan utøve omsorgen overfor fosterbarnet. Evalueringen vektlegger også prosesselementet og den teoretiske dimensjonen i dette prosjektet gjennom dialoger med praksisfeltet.

Evalueringsdesign

I henhold til vår forståelse av oppdraget har vi anvendt en nyttefokuset tilnærming med hovedvekt på kvalitative metoder (Patton 2009). Hensikten er at evalueringen skal kunne gi mening og kunne anvendes av de sentrale aktørene knyttet til fosterhjemsarbeidet.

Vi startet med å gå gjennom relevant skriftlig materiale om dette prosjektet. I tillegg ble det lagt vekt på nyere offentlige utredninger om fosterhjemsarbeid generelt og om PRIDE-tilnærming spesielt. Vi fokuserte på hva som har vært grunnlagstenkning, forventinger og mål for tiltaket/prosjektet samt på hva som foreligger av dokumentasjon på hvordan tiltaket fungerer. Samtaler med faglige ansvarlige har her stått sentralt for å komme fram til programteori, fagteori og teoretisk modell for opplæringen.

Programteorien vil si hvordan en gitt intervensjon direkte eller indirekte kan innvirke på et problem, her hvordan alternativ PRIDE-opplæring kan bidra til større grad av stabilitet ved fosterhjems plasseringer ved å skolere fosterforeldre og gjøre de mer kompetente til å mestre og få til et godt samspill med fosterbarnet. Evalueringen vil vurdere i hvilken grad denne opplæringsmodellen er å foretrekke framfor den tradisjonelle PRIDE-opplæringen.

Programmet har også en tydelig fagteori i form av «Trygg Base» som tar utgangspunkt i tilknytningsteori. I tillegg er det utviklet en egen analysemodell, «Omsorgsstjernen» (se figur ovenfor), som utgjør en operasjonalisering av teorien som trekker ut de vesentlige dimensjonene som ligger i fagteorien.

I fase 1 ble potensielle fosterforeldre intervjuet før første samling om deres forventninger til det å bli fosterforeldre. Etter første opplæringsrunde, våren 2014, fylte deltakerne ut et evalueringsskjema om det komprimerte PRIDE-kurset hvor de vurderte kvaliteten på dette og hvor godt forberedt de selv mener de er for å ta imot et fosterbarn (se vedlegg 1).

Saksbehandlere i omsorgskommunene har deltatt i fokusgruppeintervju om deres forståelse av oppdraget (august 2014).

I fase to blir det gjennomført dybdeintervju med fosterforeldre om opplæring, veiledning og oppfølging fra omsorgskommunens saksbehandlere og BUF-etat. Dette intervjuet ble gjennomført i desember 2014. I tillegg ble det foretatt et oppfølgende intervju med saksbehandlerne etter at kursdel 2 var ferdig, det vil si at barna er plassert og det har vært 2 hjemmebesøk med vekt på veiledning tilpasset det konkrete barnet og fosterfamiliens behov. Intervjuene ble foretatt i månedsskiftet november/desember 2014. Ansatte i BUF-etat ble også intervjuet etter at fase 2 var over. Dette ble gjort i desember 2014 etter at barna var plassert og det hadde vært to hjemmebesøk og opplæringen i foreldregruppa var etablert og startet opp. Gruppa bestod av fosterforeldrene til de 4 plasserte barna, og her ble praktiske utfordringer i utøvelsen av fosterforeldrerollen tatt opp.

På bakgrunn av det innsamlede materiale ble det i februar 2015 avholdt et dialogmøte med BUF-etat (oppdragsgiver) hvor vi oppsummerte funn og erfaringene etter fase 2 var ferdig; dette for å validere funn og gi BUF-etat muligheter til å komme med tilbakemeldinger. Utvalget i fase 2 består av 4 fosterfamilier som har deltatt i prosjektet og tatt imot barn. Alderen på de plasserte barna er 16 år (J), 13 år (G), 10 år (J) og 6 år (G) år. To jenter og to gutter som kommer fra to bykommuner og er plassert i 4 lokalsamfunn i regionen.

Tabell 1: Tids- og prosjektplan for evalueringen

- 1.fase, del 1 – Oppstart - Desember 2013 – april 2014	- 1. fase, del 2 – Analyse av sentrale dokumenter og intervju av informanter - mai – august 2014	- 2. fase, del 1 – Intervju og analyse av innkommet materiale - September – desember 2015 -	- 2. fase, del 2 – Rapportering - Januar-april 2015
- Definere endelig mandat - Etablere endelig prosjektplan og milepæler - Informere involverte aktører - Foreta endelig justering i metodisk tilnærming - Fastsette informanter til kvalitative intervjuer - Kartlegge fosterforeldres forventninger	- Gjennomgang av sentrale dokumenter om PRIDE og Trygg Base - Intervju med sentrale informanter i prosjektet - Spørreskjema om kvaliteten på de enkelte PRIDE-kursene - Fokusgruppeintervju med saksbehandlere i omsorgskommunene	- Dybdeintervju med fosterforeldre - Dybdeintervju med saksbehandlere - Dybdeintervju med ansatte i BUF-etat (fosterhjemsansvarlige og kursansvarlige) - Analyse av innkommet materiale - Eventuelle oppfølgingsintervjuer	- Utskriving av utkast til rapport - Dialogmøte med BUF-etat hvor hovedfunn rapporteres - Utarbeidelse og ferdigstilling av sluttrapport - Eventuelt publisering av artikkel i relevante tidsskrifter

Fase 1: Opplæring og utvelgelse av fosterforeldre

For å oppnå målsetningene i dette prosjektet med en alternativ opplæring av fosterforeldre og vektlegging av fosterforeldrenes evne til å forstå det konkrete barnets atferd og fungering, krever at man får kompetente fosterforeldre som kan nyttiggjøre seg kunnskapen i «Trygg Base» i samspillet med barnet. Ved å ha en tettere oppfølging overfor fosterforeldre både fra omsorgskommune og BUF-etat, har målsettingen vært å bidra til refleksjon og dialog mellom fosterforeldre og PRIDE-veiledere som kan være med å synliggjøre fosterfamiliens veiledningsbehov på en bedre måte enn hva som skjer i en tradisjonell opplæring. Veiledningen, undervisningen og annen oppfølging av fosterforeldre skal ha mer preg av «skreddersøm» enn hva en tradisjonell opplæring kan gi.

Fosterforeldres erfaringer med opplæringen

Fase 1 i den alternative opplæringen av fosterforeldre består av et komprimert program som blir gjennomført i løpet av to kurshelger. Innholdsmessig er det en forkortet utgave av grunnopplæringen i PRIDE-programmet som ble gitt, hvor alle temaene i programmet bli tatt opp men i mindre omfang. Vi har kartlagt potensielle fosterforeldres motivasjon og forventninger gjennom å intervjuer de på telefon før oppstart av opplæringsprogrammet. I telefonintervjuene ble fosterforeldrene spurt om motivasjon og forventninger. Utgangspunktet er et genuint ønske om å hjelpe barn og unge. En av informantene sier: *«Bare fordi vi hadde lyst til å hjelpe og bidra til noen som kanskje trenger det - så enkelt»*. Et annet par trekker fram at det å bli fosterforeldre har vært gradvis modning drevet fram av ønske om å hjelpe barn som *«ikke har det så godt som våre barn, og har hatt lyst til å være til hjelp»*. Et annet moment som går igjen er at mange av fosterforeldrene har god kjennskap til det å være fosterforeldre ved at de kjenner folk som har tatt imot fosterbarn eller de har vokst opp i familier med fosterbarn. En informant sier:

«Vi kjenner to andre familier som er fosterforeldre. Men jeg har egentlig tenkt på det over år at jeg ønsker at vi skal være fosterforeldre. Men så har jeg vært småbarnsmor så lenge, har 3 barn på 22, 20 og 8 år, så det er først nå at det passer å ta imot fosterbarn»

Et par har tidligere gode erfaringer med å være besøkshjem og legger vekt på at det har vært givende arbeid. Videre blir rekrutterings- og informasjonsarbeidet fra BUF-etat framhevet. En informant uttalte: *«Det har hatt veldig mye å si for oss at de vi har snakka med i BUF-etat, har vært så positive».*

Etter som mange har erfaringer eller kjennskap til det å ta imot fosterbarn har de realistiske vurderinger av det å bli fosterforeldre. De trekker fram både utfordringer, men også de positive og givende sidene ved det å være fosterforeldre. En familie uttaler: *«Tror dem er likedan som andre barn, både glade og frustrerte, ja....og noen har nok lærevansker på skolen, og noen har nok noe mer bagasje enn de fleste andre barn».* En annen familie sier:

«Det kan være så mangt, og situasjonen kan være helt forskjellig alt etter om det er en tenåring eller en baby. Besøksbarna har vært i alderen fra 5 til 13 år, og jeg ser for meg at dette kan bli både givende og krevende»

Når vi spør om forventningene til kurset er det hovedsakelig det å få kunnskaper om fosterbarn som blir etterspurt, og da spesielt det særegne ved barn som må flytte i fosterhjem på grunn av manglende omsorgsevne hos biologiske foreldre. Men noen har også hørt om kurset på forhånd og kjenner andre som har deltatt på tradisjonelle PRIDE-kurs og blitt «pridet» som de sier. En av deltakerne sier:

«Jeg har forstått det sånn at det skal handle mye om å bli kjent med oss sjøl og hverandre i parforholdet Og så skal det handle om å gjenkjenne egne følelser, slik at vi blir bedre i stand til å forstå barnas følelser»

Etter at oppstartskurset er gjennomført evaluerer kursdeltakerne innholdet i kurset (se vedlegg 1). Vi har samlet data fra to av oppstartskursene. Tilsammen 16 personer (8 par) fylte ut evalueringsskjemaet etter å ha deltatt på det første kurset, 15 personer (8 par) svarte på skjemaet etter det andre. Kun en person unnlot å svare på evalueringsskjemaet.

Gjennomgående gir kursdeltakerne god tilbakemeldinger. De er svært godt fornøyd med innledere, drøfting i plenum, eksempler og paneldebatten. De er noe mer kritisk til arbeidet med livsboka, bruk av film/video og øvelsene som ble brukt. Alle mener at kurset gir god/realistisk informasjon om hva det innebærer å være fosterforeldre, snittet er 4,48 på en

skala fra 1 til 5 hvor 1 er misfornøyd og 5 er svært fornøyd. Skåren er gjennomgående høye, spesielt er de som deltok på det første opplæringskurset meget fornøyd. Også gruppe 2 uttaler seg meget positivt om innhold og form, men er noe mer kritisk enn gruppe 1. Samlet vurdert svarer hele 80 % at de vil anbefale andre i «svært stor grad» å delta på denne typen PRIDE-kurs. Å få høre erfaringer fra de involverte partene i en fosterhjemsplassering i paneldebatten blir vurdert som svært verdifullt. Å høre en biologisk mor, tidligere fosterforeldre mfl. gjør et sterkt inntrykk på deltakerne.

Det er interessant at det er de deltakerne som finner gruppearbeidet og øvingene mest givende som også blir først valgt ut til å være fosterforeldre. I motsetning til de som er kritiske til gruppearbeid og øvinger finner disse de lett å snakke uformelt i gruppa, hvor man kan snakke fritt og alle kjenner igjen situasjoner som blir tatt opp og det er godt å få støtte fra hverandre. «En får slike aha-opplevelser», sier en fostermor. En sier at det var godt å få bekreftelse på at det var bra og riktig hva hun hadde tenkt ang det med å ta avslapningspause før leksearbeidet.

Alle informantene understreker at strukturen i kursopplegget, med å dele kursinnholdet slik at de får den siste delen av kurset etter at barnet er kommet i hus, er svært god. De sier at de tror det hadde blitt for teoretisk å få alt stoffet før de hadde fått noe barn å relatere det til. Etter at de har fått fosterbarnet, har de kunnet eksemplifisere stoffet fra egen hverdag, noe de har stor nytte av.

Fosterforeldrene følte seg godt forberedt på det å skulle få en fremmed person inn i familien. På kurset ble de forberedt på «det verste scenarioet», fosterbarn med store vanskeligheter og sterke utageringer osv. En fosterfar mener det ble mye «skremselspropaganda». Så sammenlignet med «skremselspropagandaen», så opplever tre av fosterfamiliene at oppdraget med det barnet de har fått, er enkelt.

En fostermor forteller at hun lærte mye om seg sjøl på kurset, og fikk ny forståelse av samspillet i egen familien. Et annet av parene sier også at de lærte mye om seg sjøl og om ting de har nytte av seg imellom. Alle fosterforeldrene nevner at de har lært å tenke på hva som er bakgrunnen til barnet, hva atferden kan være uttrykk for.

Noen temaer ble savnet på kurset. Temaene som ble etterlyst var:

- om det å få fosterbarn når du ikke har erfaring med egne barn fra før. (Deltakerne ble mye bedt om å komme med eksempler fra egne, biologiske barn. Ett av parene hadde ikke egne barn og etterlyste eksempler og stoff om denne situasjonen)
- om det å få fosterbarn med tilhørighet til en annen kultur et annet morsmål osv. Hvordan skal en tenke på lengre sikt, er det et mål å holde på sitt morsmål og sin etniske tilhørighet, eller bør fosterbarnet bli mest mulig «norsk»?
- om det at noen må gi opp, og barnet må flytte ut av fosterhjemmet uten at det var planen. Er det OK å gi opp et oppdrag hvis en føler at det blir for krevende?

Fosterhjemsarbeidet i kommunene

I fase 2 av prosjektet har fosterforeldrene mottatt et barn og omsorgskommune (dvs. opprinnelig bostedskommunen til barnet) og BUF-etat skal følge opp fosterfamilien hjemme. For å få en oversikt over arbeidshverdagen innen barnevernet ble det gjennomført et fokusgruppeintervju med 4 saksbehandler, to fra hver av de involverte kommunene før de begynte å følge opp fosterfamiliene. Begge barnevernkontorene rapporterer om en hektisk hverdag, med et bekymringsfullt høyt tempo. Dette er relativt store kommuner, noe som har ført til en spesialisering av barnevernet i ulike arbeidsområder. Fosterhjemsarbeidet sorterer under barn med omsorg som kommunen følger opp. Som andre barnevernkontor er det utskiftninger i staben, hvor nye saksbehandlere må ta over og følge opp fosterhjemmene, noe som påvirker kontinuitet og relasjon til fosterfamilien. Spesialiseringen gjør også at det er andre saksbehandlere i utredningsavdelingen som har forberedt fosterhjems plasseringen.

Barnevernet prioriterer de 4 (2) lovpålagte besøkene i fosterhjemmene hvert år, i tillegg kommer telefonkontakt om praktiske sider ved det å plassere et barn. Hvor mye kontakt det er mellom barnevernet og fosterfamilier varierer alt etter hvordan plasseringen fungerer. En saksbehandler uttaler:

«Jo, det som jeg har lyst til å si, er at egentlig er det litt dumt at vi er så styrt, at pålagte besøk er så høyt prioritert. For enkelte kunne vi greit klart og fulgt opp på telefonen, fordi ting fungerer og vi har så god dialog»

Det at det blir stadig flere barn som trenger et fosterhjem, noe som gjør at det kan bli vanskelig å finne gode løsninger. Tidligere ble det brukt mer tid på å finne den «optimal matchen», men dette er verre i dag. Fosterforeldre med liten erfaring kan få krevende barn som med stor sannsynlighet resulterer i sårbare plasseringer.

Samarbeidet med BUF-etat blir fra kommunenes side generelt vurdert noe forskjellig, fra godt til variabelt. Årsaken til dette er at det kan være uklart hvem som skal gjøre hva til hvilke tidspunkt, noe som kan medføre manglende koordinering mellom kommune og BUF-etat. Det er for dårlig kommunikasjon og informasjon om hverandres arbeid. En saksbehandler sier:

«Jeg tror du var inne på litt av essensen og det som er årsaken, tenker jeg, at saksbehandlers kunnskap om Bufetat sitt arbeid, og Bufetat sin representant sin kunnskap om saksbehandlers fosterhjemsarbeid, er det som skaper dårlig samarbeid»

Koordineringsproblemer medfører også ulik informasjon fra kommune og BUF-etat til fosterforeldre. Selv om arbeidet ikke er formalisert ved å ha nedskrevet hvem som skal gjøre hva er likevel utviklet en praksis hvor dette er noenlunde klart, men med noen gråsoner. Kommunene arbeider ikke etter uttalte metoder for fosterhjemsarbeid, men bruker sosialpedagogiske tilnærminger og egne erfaringer med det å drive fosterhjemsarbeid. Primært er det fosterforeldrene kommunene har kontakt med, når barnet blir større blir også disse trukket mer inn.

De ansatte i kommunene har ikke deltatt i PRIDE-kurs som saksbehandlere i barnevernet, men to av de kjenner kurset ved at de har deltatt som fostermødre. Kommune er udelt positive til å delta i prosjektet «3-delt opplæring av fosterforeldre i region Midt-Norge». En saksbehandler sier det slik:

«...jess, nå blir i hvert fall fosterfamilien fulgt opp på en tettere og mer ordentlig måte. I stedet for sånn det var før, at det var Pride og så fikk du en unge og så var det slutt, da sto du for deg selv. Prosjektet gir større muligheter for å lykkes – mer oppfølging og bedre «match» og veiledninga blir knyttet opp mot barnet eller ungdommen og blir relatert til opplevde veiledningsbehov.

Den tidligere praksisen i fosterhjemsarbeidet gjør at det går an å stille spørsmål ved roller og rolleutøvelse innen feltet. De kommunale saksbehandlere opplever at de ikke kjenner fosterfamiliene så godt som BUF-etat gjør, ved at kommunen kommer senere inn i bildet ved plasseringer, noe som vanskeliggjør oppfølgingsarbeidet. I dette prosjektet er det annerledes noe som gjør at de kommunalt ansatte har positive forventninger til samarbeidet.

Fase 2

Fosterforeldrenes erfaring med fase 2 i programmet

Alle fire fosterfamiliene som er med i undersøkelsen hadde mottatt et fosterbarn hver og hadde deretter fullført hele opplæringsløpet med oppfølgingskurs, hjemmebesøk og gruppeveiledning. En av fosterhjems plasseringene skilte seg fra de andre tre, ved at det var en akuttsak. Denne saken inneholdt på flere måter flere kompliserte problemstillinger enn de andre, på intervju tidspunktet.

Mange av fosterforeldrene har erfaring som foreldre til egne barn og sier at de stort sett gjør det samme med fosterbarna som de gjorde med sine egne. Det som er forskjellig er at fosterbarna ofte har et støtteapparat rundt seg som fosterforeldrene må samarbeide med. De fleste av fosterforeldrene forbinder begrepet, *samarbeidsinnstilt omsorg*, med at de må være innstilte på å samarbeide med dette støtteapparatet.

Fosterforeldrene har ulike oppfatninger av om oppgaven de fikk tildelt ved å ta imot fosterbarnet var en passende oppgave for akkurat dem. En av fostermødrene forteller at da de fikk telefon med spørsmål om de ville ta imot fosterbarnet, så reagerte hun helt forskjellig fra mannen sin. De forteller at de fikk den vanskeligste diskusjonen de noen gang hadde hatt i samlivet. Det viste seg at barnet var kjent for fosterfar fra andre aktiviteter. Og han hadde tenkt mye på gutten siden han forsto at han hadde det vanskelig hjemme. Han ble veldig glad for å bli spurt om oppgaven med å ta akkurat denne gutten som fosterbarn. Han ønsket med en gang å ta imot gutten for å komme han til hjelp.

For fostermor var dette annerledes, fordi hun følte seg ikke klar. Hun hadde ikke noe forhold til gutten fra før. Hun hadde dessuten veldig mange oppgaver på arbeid som hun måtte få ryddet av veien først. Spørsmålet ble veldig vanskelig for dem, og de forteller at de hadde det veldig vondt sammen mens de måtte leve med dette viktige spørsmålet, uavklart. Så løste det seg litt etter litt ved at de fikk mulighet til å utsette innflyttingen, gutten kunne komme på noen besøk, og fostermor fikk anledning til å fullføre noen arbeidsoppgaver hun hadde gjort avtale om. Fosterforeldrene opplevde veldig god forståelse og fleksibilitet både fra Bufetat og kommunen i denne prosessen. De ble ikke presset til å ta en for rask avgjørelse. Og i ettertid opplever de at oppgaven passer veldig godt for dem.

Alle fosterforeldrene er opptatt av at barnets atferd som regel har en bakgrunn, og denne bakgrunnen er det viktig å forsøke å finne ut av for å forstå dem bedre. Alle fosterforeldrene hadde vært opptatt av at barnet skulle bli trygg hos dem og kom med flere eksempler på hvordan de hadde arbeidet med dette.

En av fostermødrene forteller at hun er opptatt av å støtte fosterbarnet når hun viser at hun er utrygg. Hun ser det på kroppsspråket, sier hun, fordi hun begynner å kjenne henne godt. Da er det viktig at ting skjer på barnets premisser, og at det å følge regler ikke kommer foran barnets behov. Det dreier seg om å forberede barnet, støtte opp, og være med. Fostermora har kjørt jenta og nabojentene mye i bil til aktiviteter, vært med inn i aktivitetslokalet hvis det er tillatt. Sakte men sikkert har jenta blitt tryggere og mer sjølstendig, og dermed også blitt mer integrert med nabofamiliene. Nå kan hun like godt sitte på med mora til ei av nabojentene til aktiviteten.

Når det skal skje noe nytt, noe utenom de vanlige rutinene til fosterbarnet, kan det bli vanskelige situasjoner og sterke følelsesutbrudd. Jenta trenger å få informasjon i god tid, tid til å bearbeide hva som blir sagt og akseptere at sånn skal det være. Fostermora har opplevd at når jenta blir forberedt på denne måten, blir hun preget av trygghet og takler den nye situasjonen på en god måte.

«Hun trenger å være forberedt og å få denne tryggheten, da blir det greit», sier hun.

Men dette kan betinge godt samarbeid og informasjonsflyt fra barneverntjenesten.

Leksearbeid var en utfordring i starten. Det utspant seg flere vanskelige scener i forbindelse med dette og fostermor opplevde det som sin oppgave å sitte med jenta til arbeidet var ferdig, gjerne i 2-3 timer. Fostermor kom etter hvert til å tenke på at jenta var sikkert trøtt etter skoledagen og trengte å hvile først. Hun begynte å inngå avtale med jenta om å slappe av fram til et visst klokkeslett, for så å sette seg med leksene. Det fungerte bra, og de slapp konflikt. Fostermor har tenkt at fosterbarn gjerne blir trøttere enn andre barn, fordi de har hatt så mange opplevelser, og går rundt med mange vanskelige tanker i hodet. Hun har stor forståelse for at hun må bli sliten etter skoledagen.

To av fosterforeldreparene forteller at fosterbarnet noen ganger viser en veldig sint og kommanderende atferd. Begge parene oppfatter at det er uttrykk for utrygghet, og at barnet trenger å møte motstand mot å bli kommandert slik, for å bli trygg.

«Hun er en veldig bestemmende person. Hun vil helst ha kontrollen og bestemme hvor vi skal stå....hun prøver å kommandere oss...Åpne døren for meg! Hent det for meg! ...jeg tar henne med sånne tulleting som: Du har jo føtter sjøl og... Hun kommer ingen vei med oss der, så hun kutter det fort ut, da», sier fostermor.

Fosterfar hevder at overfor han kommer hun ingen vei med kommanderingen. Han gir henne ingen oppmerksomhet når hun prøver seg på det, og da gir hun seg fort.

Det er ulike oppfatninger av saksbehandlerne i barnevernet, noen er veldig fornøyde med oppfølgingen og noen er ikke så fornøyde. De som er fornøyde nevner at de opplever at saksbehandler ser på fosterforeldrene som en ressurs, hun gir svar på spørsmål, og kan hun ikke svare med en gang, så gir hun tilbakemelding likevel. *«Det er bare å ta en telefon eller mail, praten glir, og det er kjempekoselig»*. Det er også viktig at saksbehandler tar en telefon og spør hvordan det går, av og til, uten noe spesielt å ta opp. *«Det at du får en telefon, eller en mail, nesten bare sånn: Åssen går det?»*. Fosterforeldrene som har opplevd dette understreker betydningen av at en ser at en ikke blir glemt. De føler seg godt ivaretatt og sier de kan anbefale å bli fosterforeldre til andre. Flere av fosterforeldrene kommenterer at strukturen i kursopplegget fører til veldig mange hjemmebesøk og møter i fosterhjemmet, og mange ulike mennesker i ulike roller kommer på besøk. Det var ikke lett å holde oversikt over hva slags møte og hvilke personer som var hva.

Et fosterforeldrepar forteller at de følte seg veldig anerkjent som foreldre da de henvendte seg til saksbehandler for å drøfte om ungjenta kunne reise bort sammen med andre ungdommer en helg. Saksbehandler svarte at det visste de best sjøl, *«for det er hos dere hun bor»*. De opplevde å få bekreftet at de har god foreldrekompetanse.

En av fostermødrene understreker at det er avgjørende viktig å få fortløpende informasjon fra barnevernet for å kunne følge opp barnet ordentlig, eks samværsavtale som ble endret til et overnattingsbesøk. Viktig å forberede barnet i god tid.

Noen som ikke er så fornøyd med oppfølgingen, beskriver at de savner at saksbehandler tar kontakt med dem bare for å spørre dem hvordan de har det og hvordan det går. De opplever at når saksbehandler tar kontakt, er det for å utføre sine egne arbeidsoppgaver i saken. De samme fosterforeldrene beskriver at de har en vanskelig sak, på flere måter. Fosterbarnet er utagerende og krevende å ha i hus. Barnevernssaken er ikke ferdig behandlet i Fylkesnemnd og rettsapparat. Det er også problemer i det tverretatlige samarbeidet, noe ansvarsgruppemøtene på skolen har vært preget av. Fosterforeldrene opplever det som frustrerende å sitte på disse møtene, der fokuset blir på misnøye etatene imellom, i stedet på oppfølging av fosterbarnet. I tillegg er dette en komplisert sak som krever mange formelle ordninger, noe de har opplevd har vært mangelfullt. De har nesten opplevd at det er dem, som fosterforeldre, som må skaffe løsning på ulike formelle oppgaver, der det offentlige har sviktet. Disse sidene ved saken får fosterforeldrene til å føle mye utrygghet. Den totale situasjonen oppleves som så krevende at fosterforeldrene er i tvil om de kommer til å fortsette med å ha fosterbarnet hos seg.

Samarbeidet med BUFetat blir trukket fram positivt. En av fosterforeldrene sier at det er litt trist å tenke på at kontaktpersonene i Bufetat kommer til å bli borte fra samarbeidet etter hvert, men det hjelper å vite at de vil få beholde gruppa vider i fase 3. *«Da har jo vi som er i gruppa hverandre...så, jeg tror dette blir veldig bra, jeg ser det som positivt!»* sier hun. Alle de fire fosterforeldreparene er opptatt av samarbeidet med skolen og at fosterbarna sliter med lekser. En av fostermødrene har månedlige telefonsamtaler med skolen v/støttelærer for å samarbeide om opplegg på skolen, leksearbeidet, og hvordan fosterhjemmet kan støtte og hjelpe.

En annen familie har jevnlig ansvarsgruppemøter på skolen. De føler at de viser seg på skolen litt ofte i forhold til det som er bekvemt for en ungdom på 14 år, og ønsker at mer av samarbeidet kunne gå pr mail og telefoner. De ønsker også at skolen skulle sette seg bedre inn i hvordan det er å være fosterbarn. Det kan ikke være lett å konsentrere seg i perioder når barnets hode er fullt av bekymring, f.eks. for utfallet av rettssaker ang familiesituasjonen. Barnet trenger forståelse, spesiell tilrettelegging og støtte i skolehverdagen. Det er viktig at skolen har kjennskap til helheten i situasjonen til barnet og at barnet blir sett.

Alle fosterfamiliene gir uttrykk for ei samarbeidsinnstilt holdning til barnas opprinnelsesfamilie. Alle kjører barnet til samvær etter avtalene som er inngått og støtter barnet så godt det lar seg gjøre. Nærheten i forholdet til biologisk familie varierer, alt fra bjørneklemmer og fortrolige samtaler til mer nøkterne og saklige uttrykk. En fostermor forteller at barnets mor er glad for at gutten hennes er kommet til dem, og at hun vet at han har det bra. Ei anna fostermor forteller at barnets mors problemer hindrer ofte for samarbeid med henne. Hun har likevel funnet løsning ved å snakke mye med barnets onkel og tante, hvor barnet bodde midlertidig, før hun kom til dem. På den måten har hun fått tak i mye av barnets forhistorie, og denne relasjonen betyr mye for tryggheten under barnets samvær med mor som bor i nabohuset til onkel og tante.

En av fosterfamiliene forteller om et svært konfliktfylt forhold til biologisk mor. Saken er uavklart i rettsvesenet, og fosterforeldrene frykter at barnet kan bli kidnappet. Barnet viser ofte utagerende atferd i fosterhjemmet, noe fosterforeldrene oppfatter er en strategi som mor står bak, for at det hele skal sprekke. De er bekymret for at situasjonen kan utvikle seg til å bli ganske dramatisk for barnet. Samarbeidsforholdet blir komplisert og kontakten i forbindelse med samværene blir utrygg.

Blant de fire fosterhjemmene som er med i undersøkelsen finner vi tre planlagte plasseringer og en akutt plassering. I de tre planlagte tilfellene har fosterforeldrene fått tid til å tenke gjennom situasjonen og tatt stilling til om og når det passer å ta imot et barn. De gir uttrykk for mestringsfølelse i rollen som fosterforeldre og at det går fint med fosterbarnet. På intervju tidspunktet har de bare positivt å si om saksbehandler i barnevernet, de opplever å få anerkjennelse som foreldre og samarbeidet med barnets biologiske familie går smertefritt. I akuttsaken skjedde plasseringen brått, midt i ferien. Fosterforeldrene uttrykker usikkerhet om egen mestring av oppgaven, fordi de ikke har fått opplæring i å være beredskapshjem. De opplever for liten støtte og oppmerksomhet fra saksbehandler på det som er krevende i situasjonen. De føler også utrygghet på om barnevernet har saken under kontroll, da barnet er plassert på sperret adresse hos dem pga trussel om kidnapping, og de opplever at de sjøl må ordne formaliteter som har med dette å gjøre. De vet lite om framtida for fosterbarnet fordi saken ikke er ferdigbehandlet i rettsvesenet. Kanskje blir barnet flyttet tilbake til mor? Kanskje kommer mor og kidnapper barnet og tar det med ut av landet? Men sjøl om det skulle

bli besluttet at barnet skal bli boende hos dem, gir de også uttrykk for usikkerhet om de ville klare oppgaven på lengre sikt.

Det er tydelige ulikheter mellom de ulike fosterhemssakene. Alle de tre planlagte plasseringene ser ut til å fungere veldig godt på intervjudispunktet. En kan kanskje stille spørsmål ved om dette er realistisk og om intervjuet skjedde så tidlig i prosessen at fosterfamilien ennå opplevde «hvetebrødsdager». En kan også tenke at en ser frukter fra opplæringen og veiledning. Alle fosterforeldrene kommer i løpet av intervjuene, med flere beskrivelser av situasjoner med barnet, der de har reflektert over hva barnets atferd kan være uttrykk for, og derfra søkt seg fram til hva som kan være barnets behov.

I den ene fjerde saken, der hvor barnet var plassert akutt, finner vi urovekkende forhold og risiko for at situasjonen går mot en utilsiktet flytting. Vi er klar over at dette muligens er en «unntakssak», en nødløsning i en presset situasjon. Det er ikke noen som ønsker å starte en fosterhjemsplassering på denne måten. Til tross for at fosterforeldrene har fått et krevende og utagerende fosterbarn, er det ikke det de legger vekt på når de beskriver problemene ved situasjonen. De opplever at kurset gjorde dem forberedt på at fosterbarn ofte har atferdsproblemer, og når barnet utagerer, opplever de at det stemmer med det de lærte. . Fosterforeldrene gir mer uttrykk for utrygghet på flere måter som er knyttet til selve behandlingen av saken, samtidig som de ikke føler seg ivaretatt og tilstrekkelig støttet fra saksbehandler. Tillitsforholdet til barnverntjenesten, altså oppdragsgiver, virker problematisk. Situasjonen som beskrives i denne saken er ikke ukjent i barnevernssammenheng og kan ha elementer i seg som vi ofte hører om i barnevernssaker. Det å skulle fylle oppgavene som fosterforeldre er komplekse, og en kan si at fosterforeldre har en dobbeltrolle (Lohne, Willumsen og Ødegård 2015). De skal både bære rollen som foreldre med det det innebærer emosjonelt og som tilrettelegger, og de skal fylle en rolle som en ansatt eller kollega i et tverrprofesjonelt samarbeid. For at fosterhjemsplasseringen skal bli vellykket, er det viktig å få støtte i begge rollene. Det er også viktig at disse rollene klargjøres for samarbeidspartnere. I en spørreundersøkelse hvor fosterforeldre ble spurt om hva som skal til for at fosterhjemmet skal fungere godt (Brown & Cambell 2007), kom det fram at det viktigste er støtte til fosterfamilie gjennom de stadier de gjennomgår mens barnet bor hos dem, god planlegging før plasseringen skjer, at det er god «match» mellom barnet og fosterfamilien og god oppfølging ved behov.

Gjennom intervjuene er det mange av fosterforeldrene som stadig kommer tilbake til hvor viktig det er at barnet føler tillit, at de blir trygge og føler seg inkludert, noe som kan tyde på at fosterforeldrene har kommet godt på vei til å integrere teorigrunnlaget i «Trygg Base». Ved å høre på den «fjerde» fosterfamilien som gir uttrykk for mest sårbarhet, kan en få tanker om at «Omsorgsstjernen» kan være anvendelig også i oppfølgingen av fosterforeldrene. For at fosterforeldre skal fungere godt, er det viktig at de føler tillit, får støtte til å regulere sine følelser og atferd, har en positiv selvfølelse, kjenner seg kompetent og føler seg integrert, bla som samarbeidspartner.

Saksbehandlerne i det kommunale barnevernets erfaringer med fase 2

De kommunale barnevernsarbeiderne er svært godt fornøyd med resultatet. Det er spesielt hvordan fosterbarna har blitt tatt imot og fulgt opp som blir framhevet. En uttaler:

For min del så er det overordnede inntrykket veldig bra. Det fungerer veldig, veldig godt. Har et fosterhjem som følger veldig godt opp, en gutt som har tilpasset seg bra. Han har funnet seg til ro og vil bo der

En annen sier:

... hun flyttet jo da inn i mai.. og det går over all forventning, gjør det. Det er fosterforeldre som følger veldig godt opp.. Nå er jo fostermor hjemmeværende, da. De følger veldig godt opp, ser barnet og hennes behov og.. Vi har et godt samarbeid. Jeg har inntrykk av at de er fornøyde med oppfølgingen som de har fått, da.

Fosterbarna har funnet seg godt til rette når det gjelder skole, nærmiljø og i fosterhjemmet, med et unntak som ikke passer inn i forhold til det valgte designet for evalueringen. Det er et barn som er plassert i et besøkshjem og med store konflikter med biologisk familie.

Et moment som blir trukket fram er at det har slått ut positivt med et miljøskifte og at dette har resultert i bedre trivsel og resultater når det gjelder skolearbeidet. Ved å lykkes i skolearbeidet, endres også barnets selvoppfatning til det positive. Det at arbeidet blir verdsatt

og at barnet mestrer utfordringene, er sentralt i det å kjenne seg kompetent. Saksbehandlerne i kommunene trekker også fram det positive samarbeidet med BUF-etat i prosjektperioden om plassering og oppfølging. BUF-etat har ledet an i samarbeidet mellom de ulike aktørene og tatt på seg arbeidet med koordineringen og å finne datoer for hjemmebesøkene.

Det første «trekantmøtet» mellom fosterhjem, omsorgskommune og BUF-etat hadde fokus på barnets historie. Dette for at fosterforeldrene skulle bedre skjønne barnet og kunne utvikle en positiv omsorgsdimensjon overfor barnet. Fosterforeldrene fikk mye og relevant informasjon som gjør at de med større sannsynlighet kan gi mening til barnets atferd og bedre følge opp og hjelpe barnet. Utfordringer i forhold til det første møtet er at det er mange deltakere.

Oppbudet av to fra BUF-etat og minst to fra kommunene gjør at det kan oppleves massivt. Da det er stort gjennomtrekk av ansatte i barnevernet og at andre som tradisjonelt utreder saken, gjør at man valgte å ta med den som kjente saken best og som hadde utredet den for å fortelle barnets historie.

I det andre møtet handlet det om fosterforeldrene og deres opplevelse av fosterbarnet. Hvilke opplevelser hadde de hatt og hvordan kunne man bruke det teoretiske utgangspunkt i «Trygg Base» i veiledningsarbeidet? Dette arbeidet ble videreført i samtalegruppene som BUF-etat etablerte for de fire parene og som fortsetter i fase 3. Fosterforeldre var mest aktive på det første møtet om fosterbarnets første leveår enn det andre møtet

Generelt var de kommunalt ansatte i barnevernet godt fornøyd med resultatet. Fosterforeldre og fosterbarn passer godt i lag og fosterforeldre følte seg bedre rustet til å ta imot barnet når de hadde hatt gjennomført Pride-kurset, men fosterforeldrene greide ikke helt å konkretisere hva det var. Barnevernet trekker også fram den tette oppfølgingen som en forklaring på at de har lykket så langt. En representant sier: *«Det er godt og trygt for fosterhjemmet å vite at de har både kommunen og BUF-etat i bakhånd»*

Også overfor kommunens representanter trekker fosterforeldre fram gruppeveiledninga sammen med andre fosterforeldre som veldig spennende, da de kan lære av hverandre. Å være i ei gruppe som har gått gjennom samme kursrekke og teoretiske modell gir positive ringvirkninger. Sjøl om barna er forskjellige kan det være en berikelse og man kan dra nytte

av hverandres erfaringer. Dette kan tolkes som om at den teoretiske grunnlaget for «Trygg Base» gir mening og hjelper fosterforeldre til å skjønne barna på en mer adekvat måte.

Videre trekker de kommunale barnevernet fram at en i dette prosjektet har fått til et bedre og tettere samarbeid med fosterforeldre enn ved tradisjonelle plasseringer. En barnevernsansatt sier:

Ja, jeg tenker nok det, at vi har fått mye mer informasjon om fosterforeldrene, egentlig, enn det jeg hadde fra før. Har kommet tettere innpå og blitt bedre kjent. Det er klart at det har jo vært to ekstra besøk, ikke sant, men da har vi jo snakket om litt nærmere ting, litt mer personlige ting, som kanskje ikke hadde vært like naturlig, i hvert fall i en sånn startfase

Det som er spesielt med dette prosjektet, er at undervisning og veiledning er mer rettet mot det enkelte barn enn hva tradisjonell veiledning ved fosterhjems plassering er.

Den videre oppfølginga overfor fosterfamilien ser barnevernet positivt på. De opplever at de ikke trenger videre oppfølging fra BUF-etat og de er optimistiske når det gjelder progresjonen til fosterbarna.

Bufetats erfaringer med fase 2

Prosjektet har vært styrt av BUF-etat og har vært godt planlagt og organisert. To representanter for fosterhjemtjenesten i Molde ble intervjuet om sine erfaringer. Det er de to ansatte som har arbeidet mest med prosjektet lokalt og de er valgt på grunn av sin innsikt og erfaringer med forsøket. Det som har vært spesielt med dette prosjektet er at det har fulgt en klar teoretisk modell for å få retning og innhold til oppfølgingsarbeidet overfor fosterforeldrene. Ved å ha en tydelig ledelse og målsetting for trekantsamarbeidet mellom Bufetat, kommunene og fosterfamiliene fikk man til gode overganger og en rød tråd i opplegget. BUF-etat sier: «Vi har prøvd å være veldig tydelig på hvem vi er, hvorfor vi er der og hvordan er veien videre»

Ved å ta utgangspunkt i «Trygg Base» hadde man et redskap til å operasjonalisere både fosterforeldrenes omsorgsoppgaver og fosterbarnets utviklingsoppgaver. Teorien ga med

andre ord et godt utgangspunkt for samtaler med fosterforeldre om deres erfaringer med det å være fosterforeldre. En av BUF-etats ansatte uttrykker det på denne måten:

... fordi de ble så engasjerte når vi snakket om tilknytningsteori og forskjellige former for utrygg tilknytning og hvordan de feilsignaliserer og alt dette her. Da ble de så engasjerte, og de kjente seg mye igjen i forhold til sitt eget fosterbarn, da. For vi brukte den "circle of security"¹ når vi forklarte, og da var det "ja, det kjenner jeg igjen" og "sånn er det hos oss" og "ja, er det det som kan skje, ja..."

Både i fase 1 og 2 har fosterforeldrene fått undervisning hvor tilknytningsteorien blir gjennomgått. I første opplæring i fase 2 er med alle 4 familiene som utgjør ei gruppe blir tilknytningsteori tatt opp på nytt og mer eksplisitt. Dette danner grunnlaget for den individuelle veiledningen knyttet til det enkelte barnet som man tar opp på hjemmebesøket. Både på gruppeopplæringen og på hjemmebesøkene delte fosterforeldrene sine historier og de deltok aktivt og snakket om sitt fosterbarn. Spesielt på hjemmebesøkene var fosterforeldrene aktive. Men det er også en utfordring å få fosterforeldre til å skjønne at de stille fosterbarna har like stor behov for oppfølging og hjelp som de som er utagerende.

«Trygg Base» danner et teoretisk utgangspunkt som både gir mening og er et arbeidsverktøy for å skolere fosterforeldre. Modellen er med på å gi både ansatte i BUF-etat og fosterforeldre trygghet og råd om hvordan fosterforeldrearbeidet kan utføres. Men det er også utfordringer med modellen. Den første er at det er stor forskjell i forståelse og teoretisk innsikt mellom BUF-etat og saksbehandlere i kommunen. Noen individuelle forskjeller i kommunene, men de er ikke godt kjent med «Trygg base» og tilknytningsteori. Et forslag kunne vært at de kommunalt ansatte i barnevernet kunne ha deltatt i undervisningsopplegget for fosterfamiliene. De er ikke vant med å bruke «Trygg Base»- modellen. BUF-etat framhever at tilknytningsteori ikke er nytt, men at ord og uttrykk er annerledes og de kan snakke forbi hverandre. De sier: «Det er klart, det er jo ikke ukjente.. for barnevern.. det er jo bare ordene som blir brukt. Så det er noe med å bruke andre ord ovenfor oss, at du trenger ikke nødvendigvis å bruke akkurat det som er så innarbeidet»

¹ Circle of Security (COS) er en annen intervensjonsmodell som er basert på tilknytningsteori og som vektlegger det å fremme utviklingsstøttende samspill mellom barn og fosterforeldre.

Det å ha et teoretisk utgangspunkt skaper trygghet både for fosterforeldre og veiledere å ha en arbeidsmodell for å forstå og tolke barns atferd og handlemåter. Modellen gir mening og hjelper de involverte parter til å skjønne bedre hvorfor barnet opptrer slik det gjør. Det å ha veiledningen og opplæringen nærmere praksis gjør at det blir mer relevant og virkelighetsnært. Spesielt i andre del av prosjektet hvor målet er at fosterforeldre skal kunne relatere teorien til sitt barn, noe som gjør det mye mer meningsfullt for dem. En av fosterforeldrene uttrykte det på denne måten: ”... *nå skjønner vi hva dere sa, og nå skjønner vi hva dere mener, for det gjorde vi ikke på første*”.

To av familiene har uttrykt veldig sterkt at de hadde ikke kunne tatt imot barnet hvis de ikke hadde hatt grunnkurset. Det å være fosterforeldre er krevende og det trengs arbeidsverktøy som kan være til hjelp og gi mening til oppdraget. «Trygg Base» kan være et slikt arbeidsverktøy.

I fase 3 skal opplæringsgruppene fortsette og blir en viktig brikke i det å sikre videre progresjon for fosterfamiliene framover. Ved å bruke «Trygg Base» har man et verktøy som kan bistå fosterforeldrene med å tolke og reflektere barnets følelsesuttrykk og atferd med utgangspunkt i barnets tilknytningshistorie. Utfordringen blir det å sikre at kunnskaper og erfaringer fra fase 1 og 2 blir overført til fase 3 ettersom pridelederen ikke blir med videre i 1. års gruppa. Internt i fosterhjemtjenesten må det etableres rutiner for å sikre at viktig informasjon om både fosterbarn og fosterforeldre blir videreformidlet til 1. års gruppa. Det er ikke bare fagteorien og –modellen som er viktige for at programmet skal lykkes, også videreformidling av kontekstkunnskap er sentralt for å oppnå målsettingen om mer kompetente fosterforeldre.

En praktisk utfordring som fosterhjemtjenesten trekker fram gjelder «logistikken» ved plassering av barn. Det er ikke alle fosterhjemmene som får barn samtidig, noe som vanskeliggjør opplæringen og veiledningen i fase 2. Sammensetninga av fosterforeldre i 1. års gruppa og det at disse har kommet ulikt i prosessen med å lære fosterbarnet å kjenne, skaper utfordringer for det pedagogiske opplegget da erfaringsgrunnlaget til fosterforeldrene er forskjellig. Bedre koordinering og planmessig sammensetning av 1.års gruppa kan være med på å forbedre fosterforeldres utbytte av undervisningen.

Konklusjon

Forsøket med alternativ PRIDE-opplæring har hatt en lovende start. Dette er en underveisevaluering som er avsluttet etter at fase 2 er avsluttet og bygger på erfaringer fra de impliserte partnerne i forsøket. Prosjektet «3-delt opplæring av fosterforeldre i region Midt-Norge» representerer en konkretisering og fagliggjøring av fosterhjemsarbeidet som oppleves som meningsfylt og nyttig av fosterforeldre, barnevernet i omsorgskommunene og fosterhjemtjenesten i regionen. Å dele inn opplæringen og fosterhjemsarbeidet i ulike faser kan forstås som en kjede av mestringsfremmende tiltak og kan være et svar på det Steffensen og Hansen (2014) etterlyser i evaluering av opplæringsprogrammet PRIDE. Å knytte læringen nærmere de levde erfaringene som fosterforeldre får gjennom den daglige samhandlingen med fosterbarna, er ut fra et kunnskapsteoretisk ståsted å foretrekke. For å kunne gi mening til fosterhjemsarbeidet må man skjønne mer av prosessen og samspillet mellom fosterforeldre og barn. Et arbeidsverktøy som «Trygg Base» kan bidra til hjelpe fosterforeldre i arbeidet med meningsdannelse og det å fortolke handlinger og aktiviteter. Det er gjennom handlinger og aktiviteter og i samspill med andre aktører at fosterforeldrene lærer barnet å kjenne. Og det er også her fagliggjøringen av fosterhjemsarbeidet tydeligst kommer fram. «Trygg Base», med barnets utviklingsdimensjon og fosterforeldrenes omsorgsdimensjon, blir en måte å skape en plausibel forklaring som gir mening til begge parter. I tillegg bidrar operasjonaliseringen av en trygg base i arbeidsmodellen «Omsorgsstjernen» til å redusere avstanden mellom teori og praksis. Modellen gir fem viktige knagger som mye av fosterhjemsarbeidet kan hektes på. Kurt Lewin hevdet at «teori kan være noe av det mest praktiske vi har» og vi kan trygt slå fast at det gjelder i denne sammenhengen. Det gir både veiledere og fosterforeldre en ny måte å forstå samspillet på.

Det å ha et teoretisk utgangspunkt skaper trygghet både for fosterforeldre og veiledere for å forstå og tolke barns atferd og handlemåter. Modellen gir mening og hjelper de involverte parter til å skjønne bedre hvorfor barnet opptrer slik det gjør. Det å ha veiledningen og opplæringen nærmere praksis gjør at det blir mer relevant og virkelighetsnært. Alle fosterforeldrene kommer i løpet av intervjuene, med flere beskrivelser av situasjoner med barnet, der de har reflektert over hva barnets atferd kan være uttrykk for, og derfra søkt seg fram til hva som kan være barnets behov.

Utfordringen i det å bruke en teoretisk modell er at ikke alle aktørene kjenner tilknytningsteorien godt nok og at man heller ikke kjenner «Trygg Base»-tenkingen. Når man satser på en teoretisk tilnærming for å gi mening til barn og unges atferd og holdninger, må man også sikre at de som skal følge opp fra det offentlige, har kunnskaper og ferdigheter knyttet til dette. Denne delen bør styrkes i det videre arbeidet ved å inkludere barnevernet i omsorgskommunene i opplæringsdelen. Ved å ha et felles språk og begrepsbruk vil en kunne hente ut synergieffekter i fosterhjemsarbeidet. Det kan være med på å bøte på de organisatoriske utfordringene med at både det statlige og det kommunale barnevernet deltar i opplæringen og veiledningen.

Bruk av «Trygg Base» som både et teoretisk forståelses- og arbeidsverktøy i fosterhjemsarbeidet kan også ha en integrerende effekt internt i barnevernstjenesten, ved at man får en felles plattform. Som i mange andre interveneringsstudier kan man ikke undervurdere personene som har vært inne i dette programmet. Suksessen skyldes nok både dyktige fagfolk, en god oppfølging fra samarbeidspartnere og en metode som oppleves som konkret og matnyttig av deltakerne.

Det kunne vært interessant å fulgt opp studien med en ny evaluering etter at fase 3 har vært avsluttet for å kunne vurdere hvordan fagliggjøringen av fosterhjemsarbeidet utvikler seg videre. Å knytte læring til konkrete og opplevde situasjoner har i pedagogisk litteratur blitt framhevet som ønskelig. Læring er en prosess hvor det blir skapt viten ved at fosterforeldres og barnets opplevelser og erfaringer blir «omdannet» i den lærende og gir mening til det som skjer og hva som vil skje (Moxnes, 1981).

Litteratur

- Backe-Hansen, E., Christiansen, Ø., & Havik, T. (2012): *Utsiktet flytting fra fosterhjem: en litteratursammenstilling*. NOVA-rapport 2/2013. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Backe-Hansen, E., Havik, T. og Grønningsæter, A. (2013): *Fosterhjem for barns behov*. Oslo, NOVA Rapport 16/2013.
- Brendtro, L. K., Brokenleg, M., & Van Bockern, S. (1990): *Reclaiming youth at risk: Our hope our hope for the future*. Bloomington, Indiana: National educational service.
- Brown, J.D. & Campbell, M. (2007). *Foster parent perceptions of placement success*. *Children and Youth Services Review*, 29 (8), s. 1010–1020.
- Havik, T. (2014): *Veiledning etter «Trygg Base» modellen*. Bergen, UNI Helse, RKBU Vest – Regionalt kunnskapssenter for barn og unge.
- Lohne, M., Willumsen, E. og Ødegård, A. (2015): *Utsiktet flytting fra fosterhjem. En kvalitativ studie av fosterforeldrenes erfaringer*.
- Moxnes, P. (1981): *Læring og ressursutvikling i arbeidsmiljøet*. Oslo, Paul Moxnes.
- Patton, M. Q. (2009): *Utilization – Focused Evaluation*. Thousand Oaks, Sage.
- Smith, L. (2002): *Tilknytning og barns utvikling*. Kristiansand, Høyskoleforlaget.
- Statistisk sentralbyrå (2012). KOSTRA, Barnevernet i tall for 2012.
- Stefansen, K. & Hansen, T. (2014): *En god forberedelse til å bli fosterforeldre»*. *Evaluering av opplæringsprogrammet PRIDE*. Oslo, NOVA Rapport nr. 3/14.
- Synovate Norge (2011): *Undersøkelse blant fosterforeldre 2010*.

Evalueringsskjema for kursdeltakerne

PRIDE er en metode for å lære opp fosterforeldre. BUF-etat Midt-Norge har laget en ny opplæringspakke som bygger på PRIDE og trenger å få tilbakemelding om hvordan denne fungerer. Marianne Lohne, BUf-etat og Geir Hyrve, Høgskolen i Sør-Trøndelag, vil derfor på oppdrag av BUF-etat gjennomføre en evaluering av opplæringen av fosterforeldre. Prosjektet vil ende i en forskningsrapport. En viktig del av undersøkelsen er å få fram fosterforeldres erfaringer med programmet og det er derfor er ditt bidrag viktig for oss.

Navn og andre personlige kjennetegn vil bli gjort anonyme i forskningsrapporten, og man skal ikke kunne gjenkjenne hva enkeltpersoner har svart. Det er frivillig å være med.

Har du noen spørsmål kan Marianne Lohne, tlf 466 17 342 eller Geir Hyrve, tlf 73 55 89 16 kontaktes

På forhånd takk for at dere svarer på skjemaet!

Hvor fornøyd er du med PRIDE kurset?

	Mis- fornøyd	Lite fornøyd	Fornøyd	Godt fornøyd	Svært fornøyd
Innledningene/forelesere	☐	☐	☐	☐	☐
Filmene/videoene	☐	☐	☐	☐	☐
Eksemlene/ historiene	☐	☐	☐	☐	☐
Øvelsene	☐	☐	☐	☐	☐
Drøfting i plenum	☐	☐	☐	☐	☐
Drøfting i grupper	☐	☐	☐	☐	☐
Arbeid med «Livsboka»	☐	☐	☐	☐	☐
Paneldebatten	☐	☐	☐	☐	☐
God/realistisk informasjon om hva det innebærer å være fosterforeldre	☐	☐	☐	☐	☐

Generelle vurderinger

I hvor stor grad vil du si at kurset har hatt eller vil komme til å ha betydning for dine oppgaver som fosterforeldre? (sett et kryss)

- ☐ I svært stor grad
- ☐ I ganske stor grad
- ☐ I noen grad

- ☐ I liten grad
- ☐ ikke i det hele tatt

I forhold til det kurset har kostet deg/dere i form av tid/organisering/ økonomi osv., i hvor stor grad synes du det har vært verd det?

- ☐ I svært stor grad
- ☐ I ganske stor grad
- ☐ I noen grad
- ☐ I liten grad
- ☐ ikke i det hele tatt

Hvis du blir spurt, hvor sannsynlig er det at du vil anbefale andre som vurderer å bli fosterforeldre å ta dette kurset?

- ☐ I svært stor grad
- ☐ I ganske stor grad
- ☐ I noen grad
- ☐ I liten grad
- ☐ ikke i det hele tatt

Utfyllende kommentarer til kurset

1. Hva synes du var best med PRIDE-kurset?

2. Hva synes du var dårligst ved PRIDE-kurset?

Hva synes du bør forandres ved PRIDE-kurset?

- 3. På kurset har det vært formidlet at det er annerledes å oppdra fosterbarn enn egne barn. Hvilke tanker har du om hva som blir annerledes for dere?**

- 4. Eventuelt andre kommentarer til kurset**

Brendtro, L. K., Brokenleg, M., & Van Bockern, S. (1990). *Reclaiming youth at risk: our hope for the future*. Bloomington, Indiana: National educational service.